

Ш.Н. Рўзиназаров
ТДЮУ профессори, ю.ф.д.

ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ФАНЛАРГА ОИД ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР: ЗАМОНАВИЙ РЕАЛЛИК ВА ДОКТОРИНАЛ МЎЛЖАЛЛАР

Аннотация: мазкур мақолада фуқаролик ҳуқуқий фанларнинг роли, аҳамияти ва унинг устувор йўналишлари бўйича фундаментал тадқиқотларнинг янги тенденциялари таҳлил этилган. Шунингдек, фуқаролик ҳуқуқининг долзарб муаммолари бўйича фундаментал тадқиқот ишларининг фуқаролик ҳуқуқий фанларга оид фундаментал тадқиқотларни мувофиқлаштиришнинг зарурияти исботлаб берилган. Айниқса, унда фуқаролик ҳуқуқининг долзарб муаммолари рақамли иқтисодиётнинг илмий йўналишларидан келиб чиқиб асосланган хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: фуқаролик ҳуқуқи, илмий назария, доктрина, методология, ҳуқуқий онг, цивил ҳуқуқининг асосий устувор йўналишлари, фундаментал тадқиқот, амалий ва инновацион тадқиқот, тадқиқот натижаси, хорижий тажриба, рақамли фуқаролик муомаласи.

Аннотация: в данной статье анализируется роль и значение гражданско-правовой науки и новое тенденции фундаментального исследования по их приоритетным направлениям. Наряди с этим обоснованы перспективное фундаментальный исследование работы по акадийский проблемам гражданское право. Самое главное доказаны объективная необходимость координации фундаментальных исследований гражданско-правовых дисциплин в современных условиях. В нем исходя из научных направление цифрового экономики обоснованы выводы и предложение по актуальном проблемам гражданского права.

Ключевое слова: гражданское право, научная теория, доктрина, методология, правовая политике, результат исследования, юриспруденция, основные приоритетные направления, гражданского право, фундаментальных исследования, цифровой гражданской оборот, зарубежный опыт.

Annotation: this article analyzes the role and significance of civil law science and new trends in fundamental research in their priority areas. The dresses with this are grounded in the perspective fundamental research of the Akadian civil law problems. The most important thing is proved to be the objective necessity of coordination of fundamental research of civil law disciplines in modern conditions. In it, based on the scientific direction of the digital economy, the conclusions and proposal on topical problems of civil law are justified.

Key words: civil law, the main priorities, civil law, fundamental research, digital civil turnover.

Дунёда ижтимоий тараққиётнинг барча босқичларида фундаментал тадқиқот ва илмий доктринага аънавий жиҳатдан энг долзарб муаммо сифатида эътибор берилган ва тан олинган. Ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишни унинг назарий доктринал моҳиятини тушунмасдан, фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлар табиатидаги ўзига хосликларни чуқур фундаментал мушоҳада этмасдан, доктринал қоидаларини қонун ҳужжатларга ва ҳуқуқни

қўллаш амалиётига татбиқ этмасдан фуқаролик муомаланинг нормал амалда бўлиши ва самарадорлига эришиб бўлмайди. Давлат ва жамиятнинг объектив ривожланиши қонуниятларига асосан фуқаролик ҳуқуқи доктринаси догматик тусга эга бўлмасдан цивилистик дунёқараш ва тафаккур ҳар бир жамият тараққиётининг тарихий ҳуқуқий ривожланиш тенденцияси ва эволюциясини ўзида акс эттиради. Дунёвий, замонавий билим ва цивилистик тафаккур глобаллашув жараёнларига, хусусий ҳуқуқ ривожланишининг аънавий ва илғор тажрибасига монанд бўлиши ва миллий ҳуқуқий қадриятлардан озикланган доктринал ёндашувларга ҳамоҳанг ҳолда ижтимоий муносабатларни фуқаролик ҳуқуқий тартибга солишнинг нафақат объектив реаллиги тенденцияларини билки илмий-назарий доктринал мўлжалларини инobatга олиш лозим.

Мавзунинг долзарблиги ва зарурияти. Мамлакатимиз тараққиётида илм-фаннинг роли ва аҳамиятибекиёсдир. Давлатимизни янада ривожлантиришда фундаментал, инновацион ва амалий тадқиқотларни амалга оширишга эҳтиёж жуда катта [1]. Илм-маърифатга қизиқиши суи миллатнинг келажаги ҳам бўлмаслиги барчага равшан. Беҳбудий бобомиз таъбири билан айтганда “Дунёда турмоқ учун дунёвий илм ва фан лозимдир. Замона илми ва фанидан бебаҳра миллат бошқа миллатларга поймол бўлур”. Бу пурҳикмат сўзлар фаннинг ватан ва миллат равақи учун нақадар муҳим эканлигидан далолат беради.

Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, эндиги вазифа нафақат илмий тадқиқотлар ва изланишларни жамоавий қўллаб-қувватлаш, балки уларни натижаларини амалиётга татбиқ этишга қаратилган самарали механизмларни яратишдан иборат. Ёшларимизга муносиб таълим бериш, уларни илм-фанга бўлган интилишларини руёбга чиқаришимиз керак. Олий таълим муассасаларида илмий салоҳиятни янада ошириш, илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш қўламини кенгайтириш – энг муҳим масалалардан биридир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 январдаги ПФ-5618 сон “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги фармони билан тасдиқланган, “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш концепциясининг 5-боби “Ҳуқуқий маданиятни юксалтиришнинг илмий асосларини тадқиқ этиш”га бағишланган бўлиб унинг 3-бандида “Ҳуқуқий фанларни ривожлантиришнинг илмий асосланган режаларини ишлаб чиқиш ва унинг устувор йўналишларини аниқлаш” назарда тутилган.

Юридик фанларни ривожлантиришда фундаментал тадқиқотларнинг ўрни бекиёс бўлиб, у умум тан олинган назарий-методологик асосдир [2]. Бутун дунё ҳуқуққа юз тутмоқда. Бирлашган Миллатлар ташкилотининг 2007 йил 6 декабрдаги 62-ялпи мажлисида “Миллий ва халқаро даражадаги ҳуқуқ устуворлиги резолюцияси” [3] қабул қилинганлиги ҳам фикримизнинг ёрқин тасдиғидир. Ҳуқуқий глобаллашув юридик фанларнинг асосий институтларини чуқур фундаментал илмий тадқиқ этиб ўрганишни тақозо этади [4]. Фуқаролик ҳуқуқи энг қадимий фан тармоғи бўлиб унинг илдиэлари Рим хусусий ҳуқуқига бориб тақалади. Дарҳақиқат, фикх илми мактаби айнан бизнинг ҳудудимизда яратилган бўлиб ҳозирги замон юриспруденцияси ундан

озикланмоқда десак, муболаға бўлмайди. Ҳар қандай фан каби фуқаролик – ҳуқуқий фанлар ҳам тадрижий ривожланиш йўлини босиб ўтмоқда [5]. Маъмурий буйруқбозлик даврида гарчи фуқаролик ҳуқуқи фани ривожланишига тоталитар тузум асоратлари хусусан, режали иқтисодиёт ўзининг салбий таъсирини кўрсатган бўлсада, соҳага оид илмий тадқиқот ишларида шартномавий муносабатларни тартибга солишга оид докторинал ёндашувлар, янги бозор типидagi иқтисодий формацияга асосланган фуқаролик муомаласининг асосий негизлари Фуқаролик кодексининг нормаларида сақлаб қолинганлиги, цивилистик тафаккурнинг ютуғи бўлди. Қолаверса, соҳага оид фундаментал тадқиқотлар натижасида мулк ҳуқуқи, тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мустаҳкам ҳуқуқий кафолатлар яратилди [6].

Муаммони моҳияти. Фуқаролик ҳуқуқий фанлар бўйича фундаментал илмий тадқиқотларни амалга ошириш борасидаги муаммоларни қуйидаги омилларга кўра тавсифлаш мумкин.

Биринчидан, фуқаролик ҳуқуқи бўйича назарий билимларга таяниб таомили янги билимларни олишга йўналтирилган чуқур экспериментал ёки назарий фундаментал тадқиқотлар амалга оширишга эришиш лозим.

Иккинчидан, фундаментал сўзининг луғавий маъноси жиҳатидан “бош, асосий, муҳим, энг муҳим” тушунчаларида ифодаланишни инobatта олиб фуқаролик ҳуқуқий фанларнинг асосий институтларини тушуниш ва талқин этиш бўйича илмий доктринал гипотеза, қарашлар мажмуи ишлаб чиқиладди.

Учинчидан, фуқаролик ҳуқуқий ҳодиса, жараён объектлар табиатида рўй бераётган ўзгаришларни чуқур илмий тадқиқ этиб унинг ривожланиши тарихий ва тадрижий қонуниятлари асосида илгари фанда маълум бўлмаган янги ишланмалар ёки гипотеза (назария)ни фуқаролик муомаласида қўллашга оид янги билимлар шакллантирилади.

Тўртинчидан, фуқаролик ҳуқуқи оид фундаментал тадқиқот ўзининг мумтоз маъносига кўра табиат қонуниятлари ва реал ҳаққонийлигидаги ҳодиса ва объектнинг диалектик бирлиги билан боғлиқ муносабатларни аниқлаш жараёнида юз берадиган комплекс ҳуқуқий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишнинг монанд назарияси, юридик механизмини концептуал ҳаққоний илмий асосларини ишлаб чиқишдан иборат.

Бешинчидан, фуқаролик ҳуқуқи бўйича фундаментал тадқиқотларни олиб боришнинг энг асосий хусусияти шундаки у бевосита амалий муаммони ҳал этмасада, базавий фундаментал муаммони ҳал қилиниши жуда кўплаб амалий вазифаларни очиқлиги ва самарали ечимининг йўллари очиб беради. Энг муҳими, фуқаролик ҳуқуқини фундаментал тадқиқотларга таянмасдан унинг моҳиятини тўғри тушуниш жуда мураккаб масаладир. Фундаментал фуқаролик ҳуқуқий тадқиқотлар фаннинг негизидagi мўлжалини ва замонавий ривожланиш тенденцияларини ва қонуниятларини ўзида акс эттиради.

Олтинчидан, фуқаролик ҳуқуқи оид фундаментал назарий тадқиқотлар унинг нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш учун докторинал мўлжал бўлиб хизмат қилади. Фуқаролик ҳуқуқий фундаментал назарий тафаккур фуқаролик қонун

ҳужжатлари нормаларини ривожлантириш ва такомиллаштиришда “назарий концепция” функциясини бажаради. Шунингдек, бундай турдаги тадқиқот фанини гнесологик илдизлари моҳиятини чуқур тушуниш, идрок этишга, назарий мушоҳада этишга, фуқаролик ҳуқуқий фанларни илмий англашни ҳаққонийлиги учун илмий тадқиқ этишнинг тан олинган ва инновацион методларга таяниб уни диалектик ривожлантиришнинг асослари ва принципларининг истиқболли фундаментал йўналишлари ёритиб берилади.

Еттинчидан, фуқаролик ҳуқуқий фанлар бўйича фундаментал назарий тадқиқотлар давлатнинг ҳуқуқий сиёсатини хусусан, фуқаролик ҳуқуқий сиёсатининг асосий негизларини белгилаб берилиши, фанлараро ёндашувлар асосида давлат ва жамиятни ривожлантириш қонуниятларини тадрижий истиқболларини гипотезалари ишлаб чиқиши ва уни ижтимоий ҳаётда қўллашнинг натижадорлигига эришилиши лозим. Фуқаролик ҳуқуқи бўйича фундаментал назарий тадқиқотлар фуқаролик муомаласининг ҳолати ва ривожлантиришга оид олдиндан ишлаб чиқилган ва ҳар томонлама чуқур асослантирилган илмий башоратларга таянилиши лозим.

Саккизинчидан, глобаллашув шароитида фуқаролик ҳуқуқи бўйича дунё цивилист олимлари хатти-ҳаракатларини бирлаштириш мақсадида ўзаро ҳамкорликнинг янги шакл, усул ва форматларини ишлаб чиқиш ва жамоавий фундаментал назарий тадқиқотларни амалга ошириш ғоятда муҳим вазифалардан бўлиб ҳисобланади.

Тўққизинчидан, фуқаролик ҳуқуқий фанларга оид фундаментал, амалий ва инновацион тараққиётларни мувофиқлаштириш бугунги талабга жавоб бермайди. Фундаментал тадқиқот мавзуларини белгилашга тизимли ёндашув мавжуд эмас. Фуқаролик ҳуқуқий фанларнинг устувор йўналишлари бўйича тадқиқотларни амалга ошириш тарқоқлиги, самарадорлик ва натижадорлик даражаси пастлиги, рақамли фуқаролик ҳуқуқи оид фундаментал тадқиқотларни деярли йўқлиги унинг назарий, қонунчилик асосларини ривожлантириш имкониятини яратмаяпти. Қолаверса, соҳага оид чуқур фундаментал тадқиқотларнинг комплекс ёндашув ҳолати бугунги кун эҳтиёжи ва заруриятидаги орда қолаётганлиги сабабли ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги кўплаб муаммоларни ҳал қилишга илмий ечим топишда қийинчиликлар ва ҳуқуқ моҳиятини нотўғри талқин этишга сабаб бўляпти.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 апрелдаги Ф-5464-сонли “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармойишига кўра қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси фуқаролик қонунчилигини янада такомиллаштиришнинг асосий устувор йўналишлари этиб белгиланди. Хусусан, фуқаролик қонунчилиги нормаларини тизимлаштириш ва унификация қилиш, уларнинг энг намунали хорижий амалиётлар билан уйғунлигини таъминлаш, шунингдек ушбу соҳада илғор халқаро стандартларни имплементация қилиш; хусусий мулкнинг дахлсизлиги кафолатларини таъминлайдиган, жисмоний ва юридик шахсларнинг, айниқса тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қиладиган самарали фуқаролик ҳуқуқий механизмларни белгилаш; оммавий ва

фуқаролик ҳуқуқ нормаларини аниқ чегаралаш, иқтисодийётни бошқаришда маъмурий-буйруқбозлик тамойилларига асосланган, ўз аҳамиятини йўқотган ва эскириб қолган қоидаларни чиқариб ташлаш; давлат-хусусий шериклиги, кластерлик ишлаб чиқариши, электрон тижорат, крипто-валюта айланмаси, ер участкаларини хусусийлаштириш, қурилиш пудрати ва бошқа замонавий фуқаролик-ҳуқуқий институтлар ва иқтисодий муносабатлар шакллари ҳуқуқий тартибга солишни таъминлаш кабилар шулар жумласидандир.

Мазкур фармойишга мувофиқ қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик қонунчилигини такомиллаштириш концепциясида фуқаролик ҳуқуқий муносабатларнинг амалдаги функцияларитакмиллаштириш ва янгиларни жорий қилиш (ҳалоллик, адолат, оқиллик ва бошқа принциплар); мавҳум тушунча (атама)ларни қайта кўриб чиқиш ва янгиларини киритиш; фуқаролик мажбуриятларини виждонан ва муносиб амалга ошириш, маънавий, моддий зарар ва зиёнларни ҳисоблаш тартибини жорий этиш, юридик шахсларнинг ташкилий-ҳуқуқий шакллари оптималлаштириш, вакиллик институтини такомиллаштириш, мулкдорлик ҳуқуқларини кенгайтириш йўли билан ашёвий ҳуқуқлар институтини кучайтириш, мажбурият ҳуқуқини, фуқаролик ҳуқуқий жавобгарлик институтини такомиллаштириш, халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини қайта кўриб чиқиш, битимлар ва шартномавий, корпоратив ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишнинг самарадорлигини ошириш, кредитор ва қарздорлар ҳуқуқларининг ишончли қафолатларини таъминлаш, Ўзбекистон Республикаси хорижий тижорат ташкилотлари филиалларининг ҳуқуқий мақомини кучайтириш ва ҳуқуқларини кенгайтириш, фуқаролик ҳуқуқий муносабатларда ахборот коммуникация технологияларни қўллашнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш хусусан, крипто-активлар, шу жумладан майнинг айланмасини ривожлантириш, шахси кўрсатилмаган маълумотларнинг сезиларли массивларини ("big data") йиғиш ва қайта ишлашни ҳуқуқий тартибга солиш, электрон тижоратдан фойдаланиш, электрон майдончалар орқали ҳаридларни амалга ошириш бўйича имкониятларни кенгайтириш ва ҳ.к.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги ПФ-5185-сон Фармони [7] билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида маъмурий ислохотлар Концепциясининг III бўлими иқтисодий тармоқларига маъмурий таъсир кўрсатишни янада қисқартириш ва бошқарувнинг бозор механизмларини кенгайтиришга бағишланган бўлиб энг зарур иқтисодий тармоқлари ва ижтимоий соҳаларда (саноат, транспорт, энергетика ва бошқалар) рақобат муҳитини ривожлантириш, давлат ва тижорат манфаатлари тўқнашувини бартараф этиш; давлат иштирокидаги тижорат ташкилотларини тузишга чеклов чораларини белгилаш; давлат активларини бошқариш тизимининг молиявий шаффофлиги ва самарадорлигини оширишга қаратилган давлат иштирокидаги ҳўжалик юритувчи субъектларни бошқаришнинг корпоратив механизмларини ривожлантириш соҳаларида давлат иштирокининг аниқ бозор механизмларини ишлаб чиқиш; ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг долзарб масалаларини ҳал қилишда нодавлат масалаларини ҳал қилишда нодавлат ташкилотлари ва тадбиркорлик субъектларининг кенг иштирокини таъминлашга ҳамда

бюджет ҳаражатларини камайтиришга қаратилган ижтимоий ва давлат-хусусий шериклининг ҳуқуқий ва институционал базасини такомиллаштириш каби асосий йўналишлар белгиланган.

Мамлакатимизда илк маротаба қабул қилинган Маъмурий ислохотлар Концепцияси оммавий ҳуқуқнинг айрим устувор докторинал йўналишларини белгилашда жуда катта аҳамиятга эга. Бироқ хорижий давлатларнинг тажрибасини инобатга олиб хусусий ва оммавий ҳуқуқ Концепциясини назарий асослари бўйича фундаментал тадқиқотларни амалга ошириш устувор йўналишлардан бўлиб ҳисобланади [8].

Хусусий ҳуқуқ ўз ичига устувор диспозитив тусдаги ҳуқуқ нормалари, институт ва соҳаларни хусусий ҳуқуқий муносабатларда хусусий манфаатларни ифода этади, шартномавий алоқадорлиқнинг эришилишига, тарафларнинг тенглигига, ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишда мулкнинг дахлсизлигига, хусусий ишларга бирон-бир кишининг ўзбошимчалик билан аралашига йўл қўйилмаслик, фуқаролик ҳуқуқларини тўсқинликсиз амалга оширишни бузилган ҳуқуқлар тикланишини, уларнинг суд орқали ҳимоя қилинишини таъминлаш зарурлигига асосланади. Яна бир муҳим жиҳати шундан иборатки, бир тарафнинг иккинчи тарафга маъмурий бўйсунлигига асосланган мулк муносабатларга, шу жумладан, солиқ, молиявий ва бошқа маъмурий муносабатларга нисбатан фуқаролик қонун ҳужжатлари қўлланилмайди, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, замонавий шароитларда оммавий ва хусусий ҳуқуқ илмий ёндашувларда рўй бераётган докторинал назарий таълимотларига таяниб, маъмурий ислохотларнинг концептуал асосларини инобатга олиб оммавий ва хусусий ҳуқуқ нуқтаи назаридан уни аниқ чегараларининг фуқаролик ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси "Бозор конституцияси" сифатида муҳим ҳуқуқий тартибга солиш функциясини бажармоқда. Мамлакатимизда устозимиз Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг академиги, юридик фанлар доктори, профессор Х.Раҳмонқулов раҳбарлигида цивилистик мактаб яратилди. Устоз раҳбарлигида амалга оширилган диссертациявий тадқиқотларда мулк, тадбиркорлик, инвестиция, қишлоқ ҳўжалиги, оила, халқаро хусусий ҳуқуқ, айниқса фуқаролик ҳуқуқининг долзарб муаммолари ва устувор йўналишлари бўйича илмий тадқиқот ишлари фанимиз тараққиётига муносиб ҳисса бўлиб қўшилди. Бироқ, юридик фанларни фундаментал тадқиқ этишнинг изчил тизими йўқлиги ва уни соҳалараро мувофиқлаштириш талабга жавоб бермаслиги, ҳуқуқий изланишларнинг суръати сусайишига олиб келди. Ҳозирги пайтда юридик соҳа бўйича фундаментал тадқиқотларни мувофиқлаштирилган ҳолда комплекс ўрганиш жараёни талабга жавоб бермайди. Энг муҳими, фуқаролик ҳуқуқий фанларни устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида қўйилган вазифаларни фундаментал тадқиқотларни амалга ошириш орқали устувор йўналишларни белгилаш ва уни тизимли ўрганиш долзарб муаммолардан бўлиб ҳисобланади. Гарчи, монографик тадқиқотларда юридик фанларнинг ривожланиши ва замонавий муаммолари, хусусан фуқаролик, тадбиркорлик ҳуқуқининг айрим соҳавий институтлари тизимли

ўрганилаётган бўлсада, кўплаб замонавий фундаментал мавзуларни мақсадли ёндашувлар асосида илмий тадқиқот ва олий таълим муассасаларининг ҳамкорлиқдаги “Йўл хариталари”ни рўёбга чиқаришнинг роли ва аҳамияти ортмоқда. Бошқача айтганда, фуқаролик, тадбиркорлик, оила, халқаро хусусий ҳуқуқ соҳаларининг устувор йўналишлари бўйича узоқ йилларга мўлжалланган “Тадқиқот стратегияси”ни ишлаб чиқиш аини муддаодир. Бу ҳол юридик фанларни хусусан, фуқаролик ҳуқуқий фанларни фундаментал тадқиқ этиб ўрганиш бўйича янги ихтисослашган институционал илмий тадқиқот тузилмаларини шакллантиришни талаб этмоқда. Фидоий, илмга чанқоқ, ҳуқуқий фан тараққиётига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшадиган олимлар корпусини устоз-шоғирд тизими асосида нафақат мамлакатимизда балки дунёнинг етакчи давлатларида тайёрлаш иқтисодий ривожланишнинг тамомила янги тарихий босқичга олиб чиқиш имкониятини яратади.

Ҳозирги пайтда рақамли иқтисодий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишга эҳтиёж ва зарурат тобора ортиб бормоқда. Тўғриси айтганда, ҳуқуқий илмий ижодиёт глобаллашув жараёниларидан ва ҳуқуқни қўллаш амалиётидан орқада қолаётганлиги нафақат факт балки аини ҳақиқатдир. Хусусан, ҳуқуқий футурология, ҳуқуқий менежмент, иқтисодиёт соҳасида турли ҳуқуқий тизимдаги давлатлар қонунчилигини яқинлаштириш, фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, касбий юридик ёрдам кўрсатиш, хусусий ҳуқуқнинг долзарб муаммоларини фундаментал таъкиб этиб ўрганиш лозим. Айниқса фуқаролик муомиласи субъектларининг эркин ҳаракати, иқтисодиёт соҳасида императив ҳуқуқий тартибга солишдан босқичма босқич воз кечиш, ҳакамлик, медиация, халқаро тижорат арбитражи фаолиятини ривожлантириш, трансчегаравий ҳуқуқий тартибга солиш самарадорлигига эришиш лозим. Рақамли иқтисодиётни ҳуқуқий таъминлаш мақсадида блокчейн, криптовалюта, рақамли инвестиция лойиҳаси, трансчегаравий молиявий операцияларни ҳуқуқий таъминлаш, фонд биржаларида евробондлар муомиласининг ҳуқуқий режими, рақамли муҳит шароитида тузиладиган электрон битимлар, хусусан, смарт-контрактларнинг фуқаролик ҳуқуқий табиати тадқиқ этиб ўрганилмаган. Шунингдек, ҳайдовчисиз транспорт ва учувчи (дрон) воситалар фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш, юридик хизмат кўрсатиш тизимини автоматлаштириш ва ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланишни ҳуқуқий таъминлаш, сунъий интеллект, рақамли юриспруденция, электрон ҳуқумат, электрон суд билан боғлиқ масалаларни фундаментал тадқиқ этишга муҳтождир. Давлат хусусий шериклик муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш, тиббий хизмат кўрсатиш, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, махсус, эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналарининг ҳуқуқий режими, қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкаларини хусусийлаштиришни илмий таҳлил этиш, оммавий ҳуқуқ нуқтаи назаридан стратегик режалаштиришнинг ҳуқуқий асосларини, ижодий уюшма ва бирлашмаларининг фуқаролик ҳуқуқий мақоми, ижтимоий хизмат кўрсатишнинг фуқаролик ҳуқуқий муаммолари, қишлоқ хўжалиги кластерларининг фуқаролик ҳуқуқий мақоми бўйича илмий

изланишларни амалга ошириш зарур. Аудиторлик ва баҳолаш фаолиятини фуқаролик ҳуқуқий тартибга солиш, уй-жой ҳуқуқининг долзарб муаммолари, қимматли қозғалар бозори, рақобат, геодезия ва картография, шаҳарсозлик соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий таъминлаш, рақамли иқтисодиёт шароитида интеллектуал мулк ҳуқуқий субъектлари ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни такомиллаштириш борасида устувор тадқиқот йўналишларини белгилаш обектив заруратдир. Бундан ташқари, инвестиция, транспорт, саноат, қурилиш, қишлоқ хўжалиги ҳуқуқини комплекс ривожлантириш, давлат хизматини кўрсатишнинг ҳуқуқий асосини такомиллаштириш, “хуфёна иқтисодиёт”ни камайтиришнинг ҳуқуқий воситалари самарадорлигини ошириш, молия, солиқ, суғурта, валюта бозори, бюджет ҳуқуқининг қонунчилик асосларини такомиллаштиришга оид фундаментал тадқиқотларни кучайтириш лозим. Айниқса, акциядорлик жамиятида миноритар акциядорлар иштирокини ошириш, давлат улуши мавжуд хўжалик жамиятлари ва давлат корхоналарини бошқаришнинг мумтоз таълимотларини янгича идрок этиш, Фуқаролик кодексининг ашёвий ҳуқуқлар ва юридик шахсларнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклларига оид нормаларини хорижий давлатлар қонунчилик тажрибаси асосида қиёсий тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ. Сувдан фойдаланиш шартномавий муносабатлар, урбанизация муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш, экспорт фаолиятининг ҳуқуқий асосларини ривожлантириш, технопарклар, хусусий бандлик агентликларининг ҳуқуқий мақоми оилавий меҳмонхона, хусусий тиббиёт субъектлари мақоми, санитария эпидимология хизмат кўрсатишни ҳуқуқий тартибга солиш, уй-жой мулкдорлари ширкатларида давлат-хусусий шерикликнинг ҳуқуқий механизмлари билан боғлиқ замонавий масалаларни устувор тадқиқот йўналиши сифатида белгилаб олган ҳолда юридик фанларнинг ихтисослаштириш йўналишлари бўйича фундаментал, иновацион ва амалий тадқиқотларни амалга ошириш ўз навбатида, давлат дастурларидаги мақсадли вазифаларни илмий таъминлашга хизмат қилади.

Ҳуқуқий тадқиқотларнинг янги истиқболли йўналишлари фуқаролик ҳуқуқида янги институтлар бўлимиш эстоппель, абстракт (суд неустойкаси) экология ва мерос шартномаларининг ҳуқуқий табиатини ўрганиш билан ҳам узвий боғлиқ. Инновацион тадбиркорлик, сайёҳлик ва ёшлар тадбиркорлик кластерлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш, хусусий тадбиркорлик субъектлари томонидан оммавий аҳамиятга молик функцияларнинг бажаришнинг тартиб ва асослари, экологик тадбиркорлик, метрополитенда йўловчи ва багаж ташиш, аутсорсинг, каршеринг (тадбиркорлик билан боғлиқ бўлмаган мақсадлар учун жисмоний шахсларга автомобилни ижарага бериш) инновацион, ахборот, инвестиция ширкати, корпоратив, энергетика ҳуқуқи ва оммавий хизмат кўрсатиш ҳуқуқий муносабатларини тизимли ва мақсадли фундаментал тадқиқот обекти сифатида ўрганиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Фуқаролик ҳуқуқларини амалга оширишнинг эркинлиги, чегараси, оқилоналиги, ижтимоий адолатни рўёбга чиқариш механизмларини такомиллаштириш зарур. Ҳуқуқ ва мажбуриятни суийстеъмол қилиш, қонунни менсимаслик, уни ҳурмат қилмаслик, фуқаролик муомиласида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини

кучайтириш, қонун билан тақиқланмаган ҳар қандай ҳаракатга рухсат этилади, деган юридик “олтин” тамойилни амалда рўёбга чиқаришни илмий таъминлашни талаб этади. Фуқаролик ҳуқуқий норманинг диспозитив касб этишидан келиб чиқиб, ахлоқий-этик тарбиявий функциясини амалга оширишни таъминлашнинг ҳуқуқий муаммоларини тадқиқ этиш зарур. Шунингдек типик аҳамиятга эга бўлмаган манба сифатида иш муомиласи одатларини қўллаш доираларини янада кенгайтиришга оид илмий фундаментал йўналишларни белгилаш зарур. Ҳуқуқнинг ижтимоийлашуви шароитида хусусий ва оммавий манфаатларнинг уйғунлашуви, давлатнинг фуқаролик ҳуқуқий муносабат субъектларига оммавий хизмат кўрсатишнинг роли ошаётганлиги ва бу борада конституциявий принципларнинг рўёбга чиқаётганлиги, ҳуқуқий ижодий методология соҳасида янгича фундаментал ёндашувларни ишлаб чиқишни талаб этмоқда.

Фуқаролик ҳуқуқий муомиланинг ўзига хос жиҳати сифатида ҳуқуқий муносабат иштирокчиларига эрк, эркин изҳор қилишнинг цивилистик механизмларига оид илмий таълимотни яратиш лозим. Бундан ташқари, фуқаролик ҳуқуқидаги ҳаракатсизлақ ва мажбуриятни бажармасликнинг оқибатларини бартараф этишга қаратилган назарий таълимотларни ривожлантириш, процессуал тежамкорликнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш (онлайн тарздаги судгача ҳимоя қилиш) тизимининг таъсирчанлигини ошириш лозим.

Жамиятда ижтимоий фаол ва ҳуқуқий ҳулқ-атворли инсон рейтингини баҳолаш тизимини яратиш, глобаллашув шароитида фуқароларнинг геоиқтисодий ва геоҳуқуқий тафаккурини шакллантириш мақсадида юридик онлайн курсларни ташкил этиш ҳам пировардида жамиятда рақамлаштириш борасидаги вазифаларни ҳал қилишга йўналтирилган. Фуқароларнинг рақамли ҳуқуққа оид билими ва кўникмаларини шакллантириш ўта долзарбдир. Боз устига ҳуқуқни “ақлли” иқтисодий таҳлили, иқтисодиёт юридикацияси нуқтаи назаридан тадқиқотчиларда ҳақиқий ва том маънодаги ижодий менежмент кўникмаларини ривожлантириш илмий натижадорликка эришишда турли фанларнинг ютуқларидан фойдаланиш маҳоратига эга бўлган, халқаро ва минтақада тан олинадиган тадқиқот ишларини яратишнинг энг муҳим омил бўлиб ҳисобланади. Ҳуқуқнинг ижтимоийлашуви, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан ҳимоя қилинадиган манфаатларини судда ҳимоя қилишда жамоатчилик назоратининг воситаси сифатида жамоатчилик (гуруҳ шахслар) томонидан бериладиган даъво аризаларининг таъсирчанлигини оширишга оид илмий тадқиқот ишларини амалга оширишга эҳтиёж вужудга келмоқда. Ҳар бир шахснинг цивилистик процессуал ҳуқуқий маданияти жамиятнинг зарурий ҳуқуқий элементи сифатида махсус тадқиқот ишларини амалга ошириш истиқболли йўналишлардан бўлиб ҳисобланади. Фуқаролик ҳуқуқий фанлар соҳасида илмий тадқиқот ишларини амалга оширишда ҳуқуқ психологияси, ҳуқуқ социологияси ва юридик педагогика фани соҳалари намоёндалари эришган илмий натижаларидан фойдаланишга эришиш лозим. Шунингдек, кўп қутбли дунё шароитида жаҳон юриспруденциясининг ноёб манбаларидан мақсадли фойдаланиш зарур. Глобаллашув шароитида миллий юриспруденция муаммоларини ўрганишда ва унинг

натижаларини эълон қилишда хорижий стандартларни инобатга олишни талаб қилади. Юридик фан ва юридик таълим узвий боғлиқдир. Рақамли дунё шароитида ҳуқуқнинг мумтоз ва замонавий моҳияти тубдан ўзгараётганлиги, унинг илмий ва назарий муаммоларини тадқиқ этишга ва уни ўқитишга янги инновацион ёндашувларни ишлаб чиқишни тақозо этмоқда. Энг муҳими, цивилистик билимларни инновацион бошқаришнинг замонавий концепциявий ёндашувларни ишлаб чиқиш соҳада улкан фундаментал тадқиқот натижаларига эришишнинг асосий шартидир.

Стратегик тараққиётни ҳуқуқий ва илмий таъминлаш ўз навбатида, ижтимоий ҳаётимизга кириб келаётган тамомила янги институтларни тадқиқ этиш асосида ниҳоятда муҳим натижадорликка эришиш имкониятини яратади. Энг асосийси, инновацион, индустриал ва рақамли иқтисодий тараққиётга эришиш пировардида давлат ва жамиятни “ақлли тартибга солишнинг” назарий методологик муаммоларини фундаментал асосда ўрганишни тақозо этади. Бу эса ўз навбатида қуйидаги муҳим устувор йўналишларга оид тизимли илмий таъминлашга хизмат қиладиган чора-тадбирларни кўришни талаб этмоқда. Биринчидан, ғоятда муҳим масала сифатида давлатимиз раҳбари асарлари ва нутқларидаги юридик фанларнинг олдида қўйилаётган муаммоларни ҳал қилиш бўйича салмоқли ва натижадор фундаментал тадқиқотлар кўламини кенгайтириш лозим. Илмий башоратлар шуни кўрсатмоқдаки, ҳуқуқни қўллаш амалиёти назариядан илгарилаб кетмоқда. Фуқаролик ҳуқуқи нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар доираси тобора кенгаймоқда. Шахслар, объектлар, битимлар, мулк ҳуқуқи ва бошқа ашёвий ҳуқуқлар, мажбурият ҳуқуқи, шартномалар, интеллектуал мулк, ворислик ҳуқуқи институтлари бўйича фундаментал илмий изланишларни амалга ошириш лозим. Иккинчидан, тадбиркорлик ҳуқуқи, корпоратив ҳуқуқ, инвестиция ҳуқуқи, рақобат ҳуқуқининг қўллаб долзарб ва устувор йўналишлари илмий тадқиқот ишларининг объекти сифатида ўрганишнинг эҳтиёжи ортиб бормоқда. Айниқса, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегиясида норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиниши қайд этилган ҳуқуқий фанларнинг марказий институти бўлмиш ҳуқуқ манбалари бўйича фундаментал тадқиқотларни жадаллаштиришни талаб этади. Бироқ ушбу фанларнинг устувор йўналишлари бўйича тизимли фундаментал тадқиқотлар замонавий талаблар амалга оширилмаётганлиги сабабли қонун ижодкорлиги бўйича асослантирилган илмий ҳулоаса ва тақлифлар ишлаб чиқиш имконини бермаяпти. Бу йўналишда бажарилаётган амалий тадқиқот ишлари соҳага оид фундаментал илмий изланишларга таянилмаганлиги сабабли истиқболли назарий-методологик ёндашувларни ишлаб чиқишга таъсир кўрсата олмаяпти. Бу эса ўз навбатида, қайд этилган ҳуқуқ соҳаларини ривожлантириш мақсадида унинг устувор йўналишларини белгилаб махсус фундаментал илмий тадқиқот ишларига асос солиш фурсати етди. Бинобарин, хорижий давлатлардаги соҳага оид тадқиқотлар кўлами ва доирасини назарда тутсақ, чет эллардаги тадқиқотлар ривожидан ортда қолиш билан бирга, бу каби ҳуқуқнинг кичик соҳаларини тараққий этиш

даражаси самарадорлиги ва натижадорлиги жиҳатдан умуман талабга жавоб бермайди десак, бу ҳам аини ҳақиқат.

Учинчидан, юридик фан шу жумладан, фуқаролик ҳуқуқий фанлар ижтимоий ҳуқуқий ҳаёт ривожидан ортда қолмоқда. Бундай талқинда юридик фанга бўлган муносабат жамият ҳаётида ҳуқуқий негизизмни келтириб чиқариш билан бирга ҳуқуқий ечимлар бўйича асослантирилмаган ностандарт ҳулоса ва тақлифлар ишлаб чиқишга сабаб бўлади. Чунки юридик фаннинг асосий вазифаси миллий ҳуқуқий таълимотни, ижтимоий муносабатларнинг ривожланиш қонуниятларини ва ҳуқуқий қоидаларини ўрганишда, талқин қилишда уларга илмий баҳо беришда янги жамиятнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ёндашиш ва амалиёт учун ҳар томонлама мукамал асосланган назарий ҳулоса тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳисобланади. Бу эса ҳуқуқ соҳалари бўйича илмий тадқиқот ишларини амалга ошириш ва ташкил қилиш жараёнида амалиёт билан узвийликни таъминлаш борасида туб ўзгаришлар яшашни, янги шакл ва усулларни ўзлаштиришни талаб қилади.

Тўртинчидан, юридик фанларнинг назарий-методологик асосларини белгилашда нафақат “эҳтиёж-манфаат-мақсад” тамойилини балки амалга оширилган мақсад, янги эҳтиёж, янги мақсад ёки мақсадларнинг йиғиндисини ҳам ҳисобга олиш зарур. Шу мақсадда ихтисослик шифри бўйича фуқаролик ҳуқуқий фанлар сирасига кирадиган оила ҳуқуқи ва халқаро хусусий ҳуқуқ доирасида ўрганиладиган муаммоларнинг доираси жуда кенг. Ушбу соҳалар бўйича амалга оширилган диссертациявий тадқиқотлар етарли эмас. Шу маънода чуқур илмий тадқиқот ишлари амалга оширилаяпти деб бўлмайди. Аксарият ишлар амалий тусга эга бўлиб фақат соҳага оид қонунчиликни такомиллаштиришга доир тақлифларни ишлаб чиқиш билан чекланилган, холос. Илмий ҳулосаларни асослантириш даражаси саёз. Қолаверса, ушбу соҳалар бўйича етук олимлар корпусини тайёрлашга нисбатан тизимли ёндашув бўйича истиқболли режалар мавжуд деб бўлмайди. Гарчи халқаро хусусий ҳуқуқ фанини ривожлантириш бўйича атоқли олимлар томонидан илмий концепция ишлаб чиқилган бўлсада, уни амалиётда қўллаш бўйича ижобий методологияга асосланган мунтазамлилик касб этмаяпти. Яна тақдор айтиш жоиз бўлса илмий ташкилий-ҳуқуқий механизмлари ишлаб чиқилмаган. Ҳуқуқий фанларнинг кичик соҳаларини бошқариш унга илмий етакчилик, бошқача айтганда, ҳақиқий фан ташкилотчиси тизими йўлга қўйилмаган. Ҳуқуқий илмий фаолиятдаги янги тенденцияларни рўёбга чиқариш мақсадида институционал ташкилий-ҳуқуқий механизмларни татбиқ этиш орқали уни таъминлашга эришилмаганлиги юридик органларни ривожлантиришга ижобий ёрдам бермаяпти.

Бешинчидан, юридик фанлар шу жумладан фуқаролик-ҳуқуқий фанларни ривожлантириш, ҳуқуқни қўллаш самарадорлигини ошириш бўйича узоқ йилларга мўлжалланган миллий концепциялар мавжуд эмаслиги, уни жадал суръатларда натижадор ютуқларга эришишга самарали ёрдам бермаяпти. Оддий қилиб айтганда, юридик фанларни ривожлантиришдаги мавжуд муаммоларни ҳал қилишга янги ёндашувларни ишлаб чиқишни талаб этмоқда. Бу эса ўз навбатида, илм аҳли эъзоз топаётган мамлакатимизда юридик фанлар хусусан, фуқаролик ҳуқуқи фанларининг атоқли ва фидоий

намоёндалари ва вакиллари ва ёш илмий тадқиқотчиларнинг илмий салоҳияти ва кучларини ягона мақсадга “Ўзбекистон юридик фани – 2050” бирлаштирадиган давлат томонидан ҳуқуқий тадқиқотларни қўллаб қувватлаш бўйича аниқ ва комплекс чора-тадбирларни кўришни тақозо этмоқда. Айниқса, мамлакатимизда ишлаб чиқилиши кўзда тутилган рақамли иқтисодиёт миллий концепциясини рўёбга чиқариш ва шу асосда “Рақамли иқтисодиёт - 2030” дастурини ҳаётга татбиқ этишга оид оламшумул аҳамиятга эга бўлган вазифани ҳал қилишда юридик фанларнинг, яъни оммавий ва хусусий ҳуқуқнинг илғор илмий докториналарини ҳам ишлаб чиқишни зарурат қилиб қўяди. Фан шу жумладан юридик фан ютуқларига таянилмасдан рақамли иқтисодиётни шакллантиришга ва уни илмий таъминлашга эришиб бўлмайди. Фуқаролик ҳуқуқий фанлар бўйича фундаментал тадқиқотлар натижасида ишлаб чиқилган ҳулоса ва тақлифлар нафақат анъанавий фуқаролик муомаласида улкан ютуқларга эришишнинг омили балки рақамли ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга хизмат қиладиган норматив-ҳуқуқий базани яратишга хизмат қилади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексини рақамли иқтисодиётнинг талабларидан келиб чиқиб уни такомиллаштириш вазифасини ҳал қилиш рақамли иқтисодиёт миллий концепциясининг асосий ўзаги бўлиб ҳисобланади. Рақамли фуқаролик муомаласи билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни хусусий ҳуқуқий тартибга солиш механизмларининг янги тенденцияларини инобатга олишни обектив зарурат қилиб қўяди.

Зеро, мамлакатимизда юридик фанларни шу жумладан, фуқаролик ҳуқуқий фанларни устувор йўналишлари бўйича фундаментал тадқиқотларни амалга оширишга қаратилган комплекс ташкилий-ҳуқуқий ва ўқув-услубий ҳамда амалий чора-тадбирларнинг кўрилиши, унинг илмий натижадорлигини таъминлашда стратегик ислохотларни назарий методологик асосларини яратишга хизмат қилади.

Адабиётлар рўяхати:

1. Баранов П.П. Кризис юридической науки в современном мире // Философия и право 2017 №3. С.29-36/ <https://elibrary.ru>
2. Малахов В.П. Методологические и мировоззренческие проблемки современной юридической теории: Монография – М.: ЮНИТИ-ДАНА. Закон и право 2011; Пассов Е.И. Методология и методики: теорический методк исследования кн.3. Елец МУП “Типография” г. Ельца. 2011 Жуков В.Н. Юриспруденция как наука: возвращение к забытым истокам // Государство и право 2017 №9. С. 5-24.
3. <https://documents-dds-uy.un.org>.
4. Юридик фаннинг роли энг долзарб тақсимот объекти бўлиб ҳисобланади. Масалан, қаранг: Нигматуллин Р.В. юридический наука и современный мир // юридический мир 2018 №2. С. 49-51.
5. Зайцев О.В. Становление и развитие современной докторины гражданское право в России: Автореф. дисс...д.ю.н. – М.: 2018. Методологическое проблемы цивилистических исследований сборник научных статей. Ежегодник. Выпуск 2. 2017 отв.пед. А.В.Габов, В.Г. Голубков, О.А.Кузнецова – М.

6. Стёпин А.Б. Гражданское право предпринимателей как объект комплексного правового регулирования // Юрист 2018. №7. С.11-18.

7. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами 2017 й, 37-сон, 979-модда.

8. Ушбу йўналишда илмий тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда. Қаранг: Иванова В.И., Хоритонов Ю.С. Концепция частного и публичного право России. Азбука частного право –М.: Монография изд-во ЮНИТИ ДЕНА 2015; Некрасов И.А. Концепция иностранного частного право как фактического обстоятельства: современные тенденции в международном частном праве: Автореф.дисс.....к.ю.н. –М.: 2008; Васильев С.В. Частное и публичное право в России (историко-теоретический аспект): Дисс.д-ра.ю.н. Санкт-Петербург 2002; Марышева Н.И., Лазарева Т.В., Власова Н.В. Цивилистическая концепция международного частного право // журнал Российского право 2015. №9. Филиппова С.Ю. Цивилистическая наука России: статут // <https://books.google.co.uz>; Суханов Е.А. Гражданское право России частного право –М.: Статут. 2008. 407 с; Шарифуллин В.Р. Частно-правовое регулирование: дисс.....к.ю.н. Казань 2006 32 с; Хоритонов Ю.С. Управление в гражданском праве: проблемы теории и практики. М.: 2011. 88 с.

Дж. Бабаев,

ТДЮУ проф. в.б., ю.ф.н.

ИСТЕЪМОЛЧИГА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ ҚОПЛАШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАСАЛАЛАРИ

Аннотация: Мақолада истеъмолчига етказилган зарарни қоплашни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишнинг илмий-методик масалалари таҳлил этилади. Бунда фуқаролик ҳуқуқининг бир қатор функциялари: тартибга солиш, муҳофаза қилиш, қўриқлаш, ҳимоялаш, бузилган ҳуқуқни тиклаш, компенсаторлик таҳлили асосида истеъмолчига етказилган зарарни қоплашнинг ўзига хос хусусиятлари ёритилади.

Калит сўзлар: Фуқаролик ҳуқуқи, истеъмолчи, зарарни қоплаш, маънавий зиён, ҳуқуқий тартибга солиш, муҳофаза қилиш, қўриқлаш, ҳимоя қилиш, бузилган ҳуқуқни тиклаш, компенсаторлик.

Abstract: The article analyzes the scientific and methodological issues of civil law regulation of compensation for damage to the consumer. It covers a number of functions of civil law: regulation, protection, safeguarding, protection, restoration of the violated right, the specifics of compensation for damage to the consumer on the basis of compensatory analysis.

Keywords: Civil law, consumer, indemnification, non-pecuniary damage, legal regulation, protection, safeguarding, protection, restoration of violated right, compensation.

Аннотация: В статье анализируются научно-методические вопросы гражданско-правового регулирования возмещения вреда потребителю. Он охватывает ряд функций гражданского права: регулирование, защита, обеспечение, защита, восстановление нарушенного права, особенности возмещения вреда потребителю на основе компенсационного анализа.

Ключевые слова: Гражданское право, потребитель, компенсация, моральный вред, правовое регулирование, защита, охрана, защита, восстановление нарушенного права, компенсация.

Зарарни қоплаш фуқаролик ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг универсал усулларида бири саналади. Айни пайтда бу усул фуқаролик ҳуқуқининг компенсаторлик функцияси бажарилишини таъминлашга ҳам хизмат қилади. Зарарни қоплаш орқали шахснинг бузилган ҳуқуқи тикланади ва унинг мулкӣ манфаатлари таъминланади. Шу сабабли зарарни қоплаш зарар етказувчига нисбатан ўзига хос мулкӣ санкция сифатида қўлланилади. Қолаверса, зарарни қоплаш фуқаролик ҳуқуқининг муҳофаза қилиш (қўриқлаш, ҳимоялаш) функциясида асосий ва марказий ўринни эгаллайдиган усул саналади. Шу жиҳатдан фуқаролик ҳуқуқи субъектларига, шу жумладан истеъмолчига етказилган зарарни қоплаш ҳам муҳофаза қилиш функциясини бажаришга хизмат қилади.

Маълумки, фуқаролик ҳуқуқининг муҳофазалаш ёки қўриқлаш функцияси фуқаролик ҳуқуқи айрим субъектлари ҳуқуқлари бузилишининг олдини олишга қаратилган механизмларни яратиш, шунингдек фуқаролик муомаласи айрим объектларини белгилашда ифодаланади. Юридик адабиётларда